

Élthes Ágnes

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Idegen Nyelvi Központ, Tolmács- és Fordítóképző Központ

A fordítói „bőbeszédűség” - kognitív-emocionális háttér

<https://doi.org/10.48040/PL.2022.1.4>

Különösen a fordítóképzés kezdeti szakaszában, de a későbbi szakfordításokban, sőt a diplomafordításokban is megfigyelhető, hogy a lefordított szövegekben indokolatlan betoldások fordulnak elő, függetlenül a fordítandó szöveg témájától vagy a végproduktum minőségétől. Érthetőségi problémát nem okoznak, a forrásnyelvi szöveggel összehasonlítás során azonban feltűnőek. Esetenként pusztán „ártalmatlan,” érzelmi megnyilvánulások, de okozhatnak információ-torzulást is. A szövegen túli fordítói szubjektivitás kutatásához bátorítást ad a fordítási folyamat mellett magára a fordítóra, a fordítói személyiségre, érzelmi intelligenciára, az emóciókra is kiterjedő figyelem a fordítástudományi szakirodalomban. Példákon keresztül röviden kitérek a fordító hallgatói kommentárokból kiemelhető, a fordítás folyamata során megnyilvánuló kognitív-emocionális mozzanatokra, majd megpróbálom definiálni és tipológiába állítani az indokolatlan, szubjektív betoldásokat. Az eddigi eredmények felhasználhatók a fordítástanári visszajelzésekben a szubjektív betoldások kikerülésének tudatosítására a minőség javítása céljából, valamint a többi fordítói kompetencia fejlesztése mellett beilleszthetők a BME GTK TFK keretein belül folyó módszertani kezdeményezésekbe is.

Kulcsszavak: fordítás, emóciók, szubjektivitás, indokolatlan betoldás, fordítói kompetencia

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a fordítók emocionális intelligenciája, a fordítói személyiség, az emóciók és a lefordított szöveg mint végtermék minősége közti kapcsolat kutatása új színnel gazdagította a kognitív pszichológiai megközelítések irányában nyitott, fordítási folyamat központú fordítástudományi kutatásokat. Mindez elméleti megerősítést adott abban, hogy a fordítás oktatásában is fontos szerepet kaphat a fordítások láthatatlan, kognitív-emocionális háttérének és a szövegekben megjelenő lehetséges „nyomainak” kutatása.

Hipotézisem szerint a fordító láthatatlan személyisége két síkon is megjelenik a fordítás tanítása során. Az egyik, várhatóan a hallgatói kommentárok írásbeli közléseiből bontakozik ki, amelyek személyre szabottan adják tudtul a fordítási folyamatból kiemelt kognitív elemek (mint például a szöveg figyelmes, értelmező olvasása, megértése, célnyelvi megfogalmazása, a fordítás önellenőrzése, az időfaktor kezelése) nehézségeit adott hallgató számára. Ezen hipotézis értelmében konstans tényezőként rögzíthetjük, hogy a hallgatók által beadott fordítások háttérében emóciókkal átszőtt kognitív folyamat áll. Személyiségük határozza meg, hogy adott fordítás elkészítésekor milyen nehézségi sorrendi, érzelmi változatok a jellemzőek. A hipotézis szerint a fordítói személyiség, az emóciók másikkal, sokkal nehezebben kimutatható szintje magukban a fordított szövegekben is nyomot kell hagyjon.

A fordítástudományban az utóbbi évtizedekben került néhány kutató figyelmének középpontjába a fordítói személyiség- és emóciókutatás. A kognitív pszichológiától kölcsönzött módszerek egyes kutatókat a fordítói személyiség elméleti modelljének megalkotásához vezették, kísérletek zajlottak a személyiség, az emóciók és a fordítási teljesítmény közti összefüggések kimutatására. Ugyanakkor, a fordítási hibák egyéb kategóriáihoz képest csak kis százalékban megjelenő indokolatlan betoldások jelenségét mindössze említés szintjén tartja számon az általam eddig megismert szakirodalom. Súlyozás, tipológia, fordításokból kiemelt nyelvi példák nélkül. A hallgatóknak visszaküldött korrektúráimban „kerülendő szubjektív betoldásokként” jelzett hibátípust igyekszem

árnyaltabbá tenni a kevésbé súlyostól a súlyosabb információtorzulást okozó betoldásokra adott fordítási példákkal, a tendenciák érzékeltetése céljából. A szubjektív eredetű felesleges betoldások az én meglátásom szerint a „láthatatlan” emóciókra, az egyénenként más és más fordítói személyiség háttérjelenlétére vezethetők vissza. Nem azonosíthatók a forrásnyelvi információ ekvivalens közvetítése érdekében beiktatott szótöbblettel.

Francia-magyar nyelvpárban vizsgáltam a – francia terminussal élve – *ajout injustifié* (indokolatlan betoldás) előfordulásait. Jelen dolgozatban arra teszek kísérletet, hogy ezt a különböző hibatipológiákban jelen lévő hibatípust súlyozás szerinti altípusokba soroljam. Általam relevánsnak tartott, konkrét nyelvi példákból meríték hipotézisem megválaszolására.

Miért (volt) érdemes figyelni a fordítás órákon a kognitív-emocionális szempontra? A konklúzióban megkísérlem a választ.

Elméleti háttér

A fordítástudományi kutatások látószögébe 1980-tól kerül a kognitív pszichológia, mint a fordítás didaktikájának társtudománya, a párizsi ESIT Créteilben, a *La compréhension du langage* címen megrendezett konferenciájától kezdődően. A kognitív tudományok paramétereinek áttemelése a fordítás didaktikájába az interpretatív fordítási modellben, amint erre Michel Politis rámutat (Politis, 2007), abban érhető tetten, hogy kognitív egységként kezeli a fordítót, illetve a tolmácsot, akinek feladata a kommunikáció könnyebbé tétele. A fordítástudományi kutatásokban fontos helyet kapott a fordítási folyamat kognitív jellegének tudatosítása, a fordító agyműködésének pontosabb megismerése, a gépi fordítás kutatási eredményeivel szemben a pszichológiai megközelítés, amely a fordítói piac igényeinek kielégítése céljából hatékonyabb, megbízhatóbb fordítók képzését ígerte. A fordítási folyamat kísérleti tanulmányozásának kezdeti szakaszában Maurice Pergnier kezdte alkalmazni a későbbi kutatásokban sokszorosan kiaknázott *Think Aloud Protocol (TAP)* módszert. (Pergnier, 1980).

Fordítástanárként osztom Politisnek (2007) azt a nézetét, mely szerint abból kell kiindulnunk, hogy nem létezik tipikus fordító hallgató, ezért az egyedi kognitív tulajdonságok lehetőleg optimális megismerése révén jöhet létre a fordítás kurzusokon az oktatás kollektív jellege mellett a személyre szabottabb odafigyelés a hallgatókra. A fordítás folyamata ebben a szemléletben egyszerre tekintendő a fordítási aktus kognitív folyamatának és problémamegoldó szituációnak, amelyhez megoldási stratégiák alkalmazását rutinszerűen kell elsajátítani a hallgatóknak. Különösen kezdő fordítóknak és fordító hallgatóknak nehezedik nagy kognitív mentális teher a döntéshozatali stressz miatt, önellenőrzésük során pedig azért nem mindig valósul meg saját fordításuk objektív értékelésének követelménye, hibáik javítása, mert kezdetben nem sikerül kellőképpen elidegeníteni maguktól az első, már berögzült megoldásokat. Kialakul az a téves képzetük, hogy rosszul megírt forrásnyelvi szöveget fordítottak le jól.

Ide kívánczik annak megemlézése, hogy a BME GTK Tolmács-és Fordítóképző Központjában működő fordítástanári csapat módszertani palettájában fontos szerepet kap az önlektorálás tudatosítása, rendszeresen alkalmazva a fejlesztő értékelési módszert (Einhorn, 2019) a fordítások javításában. Ennek egyik hatékony módja az ún. két körös javítás kipróbálása, amikor az első fordítás leadását követően csak jelzést kapnak a hallgatók a hibákról, tanártól függően hibakódok, színek, aláhúzások, egyéb jelek segítségével. A hallgató ilyen formában kapja vissza a munkáját önlektorálásra, és megadott időráhagyással a tanár csak a második leadott változatot értékeli.

A fordítói személyiséget, hangsúlyosan az emóciókat középpontba állító fordítástudományi kutatások elméleti és gyakorlati megalapozottságot teremtettek kiindulási hipotézisemhez, mely szerint a fordításokban fellelhető indokolatlan betoldások jelensége összefüggésbe hozható a fordítói emóciók „láthatatlan rétegével”.

A fordítói személyiség és a szövegtípusok fordítási minősége közti kapcsolódás alapjait Katharina Reiss már 2004-ben megvetette, iskolát teremtett, innen ágaztathatóak el a személyiségtesztekkel mért fordítói személyiségjegyek és az egyes szövegtípusok fordítási minősége közti összefüggések kutatásai (Reiss, 2004). Külön tanulmányt érdemelne a fordítók teljesítményét mérő személyiségtesztek ismertetése, amire jelen dolgozat keretei közt nem kerülhet sor. Elvégzett kísérletének komplexitása és konkrét, levont következtetései miatt emelem ki a fordítói személyiség kutatók közül Pirouznikot, (2014). A NEO (*Neuroticism-Extraversion-Openness Inventory*) személyiségtesztet alkalmazta a perzsa-angol nyelvpár vonatkozásában. A személyiség és a szövegproduktum vizsgálatát három szakaszból álló kísérletben végezte el. Harminc fordítóval kitöltetett NEO személyiségtesztet 584 szavas szöveg 120 perc alatti lefordítását követően a fordítási stratégiákra vonatkozó kérdéseket tett fel írásban. A fordítási folyamatot pedig a TAP segítségével elemezte. Konkrét eredményekre jutott a fordítói személyiségtípus, a fordítási folyamatban megnyilvánuló fordítói szerep, valamint a fordítási stratégiák között.

Új perspektívaként jelentkezik az emocionális intelligencia aspektusa, amely a fordító és tolmács tevékenységi módjaiba enged nagyobb betekintést. A fordítói emocionális intelligenciára vonatkozó elméletek széles skáláját feltáró Sèverine Hubscher-Davidson (2013) rámutat, hogy a fogalom történetileg a szépirodalmi fordításokhoz köthető, amikor a forrásnyelvi szövegben lévő emocionális anyag visszaadása során a fordító saját emóciói is mozgásba jöttek. Ehhez az elemzési irányhoz sorolható Bayani (2016) érdekes kísérlete, melynek során a Payam Noor Egyetem előzetesen kiválasztott 32 hallgatójával egy oldalnyi szöveget lefordítottatott Faulkner *Rose for Emily* című novellájából. Az érzelmi intelligencián belül három, pozitív személyiségvonás mutatott szignifikáns összefüggést a fordítások minőségével: a problémamegoldó képesség, a boldogság és a rugalmasság.

Későbbiekben a fordítás egyéb területeire is kiterjedt az emocionális intelligencia fogalmi köre. A Grazi Egyetemen Hanna Risku professzor vezetésével végzett emóciókutatás Muzaferovic (2013) diplomamunkájában abból a hipotézisből indult ki, hogy az emóciók egyaránt kihatnak a fordítási folyamatra és a fordítás végproduktumára. Magnóra rögzített riportokban előre feltett kérdésekre válaszoltak fordítóhallgatók a fordítási folyamat és érzelmi megnyilvánulásaik közti kapcsolatra vonatkozóan. A hipotézist igazolta a kísérlet: az interjúk értékelése után megállapítható volt, hogy a kísérleti alanyok szerint az emóciók fontos szerepet játszanak a fordítási folyamat során. A grazi kísérletben az emóciókat, mint például öröm, harag, reménytelenség, magány, elhagyatottság, félelem, büszkeség, bizonytalanság, taxatív, a teljes folyamatra állapították meg.

Wei Yuehong (2016) a tolmácsolás gyakorlatából a tolmács pillanatnyi diszpozícióját alapvetően meghatározó emocionális tényezőket, mint a félelem, kimerültség, letargia, betegség, kipihenség, egészség, érdeklődés vagy kedély (*spirit*) említi, emocionális modellt azonban a fordítókra vonatkozóan állít fel. Kimutatja a fordítók pozitív emócióinak és a fordítás minőségének az összefüggését. Megállapítása szerint a kvalifikált fordító fontos kompetenciáihoz a biztos nyelvtudáson, a széles körű kulturális ismereteken, a fordításelmélet átfogó ismeretén túlmenően arra is szüksége van, hogy a fordítási folyamatot racionális ellenőrzése alatt tartsa, de emocionális akarati tényezőkkel is legyen képes uralni.

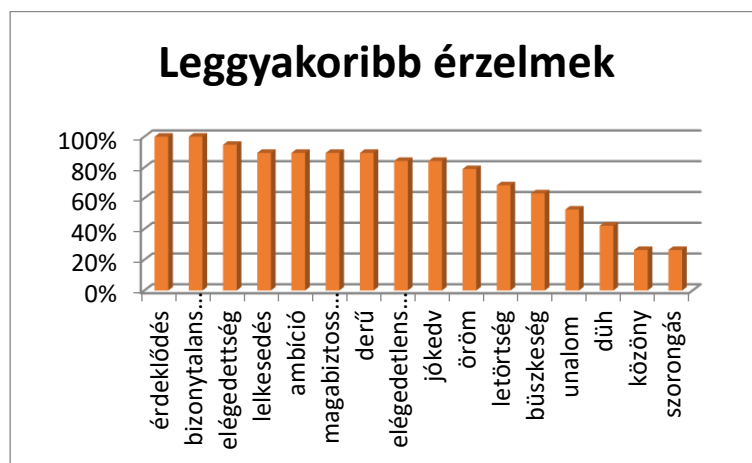
Az emóció-kutatás a fordítástudományi kutatásokban folyamatosan gazdagodik. Fadime Coban (2019) impozáns szakirodalmi összefoglaló tanulmányt tett közzé az emóciókutatásról, Davidson (2020) az elméleti alapok összefoglalása mellett, Lehrrel együtt (2021) a fordítók emocionális intelligenciájának javítására ajánl módszereket.

Emóciókutatás 2010-ből

A szubjektív fordítói betoldások mint hibaforrás iránti érdeklődésem, valamint a fordítástudományi kutatásokban a fordító emócióira irányuló figyelem adott indítást arra, hogy jelen tanulmányban egy régebbi, 2010-ben, végzett, spontán emóciókutatásom tapasztalatait röviden összegezzem, utólagosan belehelyezve a fordítói emóciókutatások kontextusába.

Az emóciókutatást két dimenziós skála alapján végeztem. Három különböző fordításóra 19 fordítóhallgatója félévzáraskor, retrospektív módon töltötte ki az általam összeállított kérdőívet, amely egymás alatt felsorolt, pozitív és negatív érzelmeket keverve tartalmazott. A Hallgató X-szel jelölte be a saját emocionális választásait a felsorolt emóciók közül. Az alábbi diagram az összes válaszból kirajzolódó leggyakoribb érzelmeket mutatja: érdeklődés, kíváncsiság, unalom, közöny, lelkesedés, öröm, elégedettség, ambíció, letörtség, szomorúság, elégedetlenség, bizonytalanság, magabiztosság, jókedv, felháborodottság, sértettség, félelem, düh, szorongás, büszkeség, egyéb.

1. táblázat. A fordítási folyamathoz kötődő érzelmek előfordulási gyakorisága szakfordító hallgatóim körében végzett kérdőíves felmérés alapján (19 hallgató)

Az emóciókutatás második részében nyitott kérdésekre válaszoltak a hallgatók. Közülük e helyen egyet emelek ki: Melyik érzelmi állapotot a legjellemzőbb a fordítási folyamat elején, a folyamat közben és a végén?

2. táblázat. Érzelmek megoszlása a fordítási folyamat szakaszai szerint

Folyamat elején	Folyamat közben	Folyamat végén
<ul style="list-style-type: none"> • Érdeklődés • Kíváncsiság • Ambíció • Unalom • Kedvetlenség • Félelem 	<ul style="list-style-type: none"> • Lelkesedés • Düh • Bizonytalanság • Érdeklődés • Küzdelem • Megcsinálni akarás • Remény-vesztettség • Csalódottság • Unalom • Ambíció • Vadászösztön • Letörtség • Fásultság • Munkaláz • Magabiztosság 	<ul style="list-style-type: none"> • Elégedettség • Büszkeség • Magabiztosság • Derű • Öröm • Elégedetlenség • Bizonytalanság • Szorongás • Jókedv

A fordítói emóciók gazdag tárházára derült fény a válaszok kiértékelésekor. Maga a fordítandó szöveg, de belső vagy külső fizikai-pszichológiai tényező is lehet emócióforrás. A válaszok alapján megállapítható volt, hogy a fordítás elején az érzések az érdeklődéstől az ismeretlentől való félelemig terjednek, a folyamat közben a ráhangolódástól a választási dilemmák stresszes szorongásán át az alkotói örömig, a folyamat végén megjelennek a letett munka feletti derűtől, jókedvtől, a „végre vége” élményen át az eredményre várakozás emóciói. Külön elemezve a „bizonytalanság” emócióra adott válaszokat nem lehet meglepő, hogy ezek nagy része a fordítói problémamegoldás döntési nehézségéhez kapcsolódik.

3. táblázat. Bizonytalansági érzés a fordítási folyamatban

Érez-e bizonytalanságot a megoldások felől, miből adódnak?	
Ritkán	Ha értési problémám van
	Nagyon szakszövegnél
Igen	Nehéz mondat szerkezet megértése
Néha igen	Mert úgy érzem hiába kuliztam a jó megoldás után, mégsem sikerült megtalálni
Igen	Esetleges hiányos háttérismeretek
	Időhiányból adódó gyors munka
	Esetenként átnézés elmulasztása
Igen	Szint soha nincs egy jó megoldása egy fordításnak
Igen	Bizonytalanság a félrefordítások miatt
Igen	Nyelvi hiányosságokból
Igen	A túl bonyolult nyelvi szerkezeteknél, mikor az A-Á nem áll össze
Igen	Bonyolultabb részeknél nem vagyok biztos mindig a megoldásban

A fordítói kommentárok mint a kognitív-emocionális elméletek gyakorlati tükrök

Francia-magyar fordítástechnika és szakfordítás órákra kért házi vagy zárthelyi fordításokhoz kapcsolódó hallgatói kommentárok nem kötött kérdésekre épülnek. A cél az, hogy a folyamatról, és bármi egyéb, a fordítás során fontosnak tartott szempontokról szabadon választott terjedelemben és formában írják le gondolataikat a hallgatók. Általánosságban a kommentár-írás többnyire inkább kérés a hallgatótól, ritkábban „kötelező” feladat. Ily módon a kommentárok, reflexiók, szabadon írt, bekezdésnyi, esetenként egy, másfél oldalig terjedő hosszúságú összefüggő fogalmazásokban, pontokba szedett, felsorolás jellegű észrevételekben, kivételes esetben következetes szempontok szerinti táblázatokban kerülnek kifejtésre, a hallgató egyéni meglátásai alapján a fordítási folyamatról. Általánosságban a fordítás után

elhelyezett, leírt, spontán, rövid észrevételek, e-mailek előre megbeszélte határidőre a Moodle-ben elhelyezett mappába küldött kommentárok.

Mi a szerepe a beküldött fordítói kommentároknak az oktatás folyamatában? Mind az esti szakfordító képzésben, mind pedig a távoktatásban tapasztalható hallgatói oldalon többek között a fordítási folyamat, a dilemmák tudatosítása, a minőségre törekvés, az időkezelés okozta stressz oldására megoldás keresése, kérdésfeltevések lehetősége a tanár felé. Az oktató számára megnyílik a lehetőség a hallgatók fordítási problémáinak személyre szabott megismerésére, a nagyobb odafigyelésre, módszertani fejlődésre, a segítő tanácsok csoportszintű és/vagy egyéni megfogalmazására. Mindkét oldalon érzékelhető a személyes interakció hasznossága hallgató és oktató között a fordítástechnikák és a végproduktum minőségének javítása céljából.

A fordítói kommentároknak megjelenő releváns témák három fő kategóriába csoportosíthatók, eltérő arányban, gyakorisággal: 1) a fordítási folyamat kognitív elemei; 2) a folyamat során megjelenő érzések/érzelmei; 3) A Hallgató által észrevételezett egyéb, külső tényezők vagy belső hangulati körülmények.

A kommentároknak rendszeresen ismétlődő témák a következők:

- 1) A forrásnyelvi szöveg témája, nyelvezete
- 2) Szövegolvasási, fordítási módszerek
- 3) Érteni a szöveget és lefordítani nem azonos kihívás
- 4) Az időhöz való viszonyulás, időkezelés
- 5) Fordítói döntéshozatali dilemmák

A felsorolásból látható, hogy a hallgatók a fordítási folyamatot tudatosan kezelik. Az alábbi táblázat az itt feltüntetett öt témához a kommentárokból kivett idézeteket tartalmazza, az emóciókra utaló kijelentéseket zöld színnel emeltem ki.

4. táblázat. Kognitív-emocionális háttér a kommentároknak

	Kognitív elemek	Hallgatói észrevételek
1	A forrásnyelvi szöveg témája, nyelvezete	„ <i>Tetszett a szöveg témája, könnyebbség volt, hogy hasonlót már fordítottunk</i> ” „A szöveg nyelvezetét <i>nem találtam különösebben nehéznek</i> , könnyű volt megérteni, miről van szó.” „[...] <i>utána olvastam részletesebben a témának</i> (pl. elektromos energia, megújuló energiaforrások, zöld áram, múzeográfia)”
2	Szövegolvasási, fordítási módszerek	„ <i>Először a szöveg elolvasásával kezdtem, [...] aztán bekezdésenként utánanéztam az ismeretlen szavaknak, [...] leginkább ellenőriznem kellett, biztos jó jelentést használok-e.</i> ” „Első lépésként átfutottam a szöveget, a lényegét próbáltam kiszűrni, [...] utána újra egyben elolvastam.” „Egyben leírtam a magyar fordítást, később többször újraolvastam és finomítottam. »
3	A fordítandó szöveg megértése és lefordítása közötti különbség	„A szöveget <i>nem tartottam nehéznek magamban lefordítani, szépen, magyarosan megfogalmazni, már nehezebb volt. Jó volt vele dolgozni.</i> ” „A szöveg első olvasatra egyszerűnek tűnt a rövid mondatok miatt, azonban néhány kifejezés átültetése <i>végül kihívást okozott.</i> ” „A szöveget szótározás és különösebb nehézség nélkül megértettem, mégis, mikor másnap délelőtt, nekiálltam lefordítani, [...] azért akadtak mondatok, amelyeknek a pontosítását estére kellett halasztanom, [...]”

4	Az időhöz való viszonyulás, időkezelés	„ <i>Először féltem, vajon belefér-e 90 percbe, de épp elég volt rá az idő.</i> ”(ZH fordítás) „ <i>Ezt az első „nyersebb” fordítást követően pihenni hagytam a szöveget, hogy pár óra múlva frissebb szemmel tudjam megint elővenni. A pár órából végül egy másnapi újraolvasás lett.</i> ” (házi fordítás)
5	Fordítói döntéshozatali dilemmák	„ <i>A legtöbb problémát a negyedik bekezdés fordítása okozta. Nehezen sikerült megfejtennem, illetve nem tudtam, hogy a magyar mondatba hogyan illeszthetném be. Végül próbáltam valahogy megoldani. Azonban nem vagyok benne biztos, hogy sikerrel.</i> ” „ <i>Ahol lehetett, a főneves szerkezeteket igés szerkezetekké alakítottam (pl. szélképződés mechanizmusainak megértése helyett igés szerkezet) és T/I személyben fogalmaztam, mert azt a szöveg céljához, kedvesítő jellege miatt szerintem jobban illik, személyesebb, [...] Összességében inkább elégedett vagyok a fordítással, de abban bizonytalan vagyok, hogy mindenhol jól értettem-e az eredeti szöveg mondanivalóját.</i> ”

A fordítási folyamat ismertetésénél többen a külső tényezők megemlítését is fontosnak tartották: nyugalom, csend, zenehallgatás, szünetek tartása, kötés, fordítási szakaszok közti testmozgás, futás. A táblázatban idézett néhány releváns példa alapján érzékelhető, hogy a fordítási folyamat kognitív elemeit egyénileg, változatosan, személyes fordítói stratégia szerint kezelik a Hallgatók. Nem ritkán személyes, emocionális viszonyulásuk is felszínre kerül, pl. tetszés, bizonytalanság, félelem, oldódás, kíváncsiság, elégedettség, megküzdés.

Az indokolatlan betoldások jelensége

A különböző hibatipológiákban az indokolatlan betoldások említés szinten, de árnyalásuk, súlyozásuk, kategóriákba sorolásuk nélkül szerepelnek. Talán éppen azért, mert mennyiségi előfordulásuk nem hasonlítható a többi fordítási hibához. Ramos F. P. (2020) hibatipológia táblázata is ezt igazolja, amely pusztán felsorolás szintjén tartalmazza az indokolatlan betoldást, mint hibatípust (*unjustified addition*) és egy százalékos arányt, mely szerint ez a hibatípus az összes fordítási hiba 10%-át teszi ki. Ewa Gumul is fordítási hibaként tartja számon az indokolatlan betoldásokat (Gumul, 2017). Konkrét példákat nem ad meg a szerző, de körülhatárolja magát a jelenséget, a forrásnyelvi szövegben nem található, felesleges szótöbbleteket, információkat vagy stílushatásokat érti alatta, amelyeket a fordítók beleszönek a fordításokba. Ezáltal viszont az információ torzul.

Ezt a jelenséget a jelen dolgozat igyekszik árnyalni, típusokba sorolva a felesleges betoldásokat, konkrét nyelvi példákon keresztül mindössze tendenciák felvázolásával. Feltételezve, hogy a szubjektív betoldások a fordítói személyiségre és emóciókra vezethetők vissza. Annál is inkább, mert egyértelmű, hogy nem átváltási műveletben ejtett hibáról és nem a betoldásról, mint fordítói műveletről van szó! Ahogyan a már említett Ewa Gumul is szembeállítja a szubjektív betoldásokat a Klaudy Kinga által definiált explicitációval, melynek definíciója világosan fogalmaz: „*Az explicitáció olyan fordítási művelet, amelynek során a fordító nyíltabban, világosabban, esetleg több szóval fejez ki valamit a célnyelven, mint ahogy azt a forrásnyelvi szöveg szerzője tette*” (Klaudy, 1999:5). A szubjektív betoldások éppen ellenkezőjét eredményezik, mint a Klaudy Kinga (Klaudy, 1999:6) által kiemelt „szövegszintű fakultatív explicitáció, „*melynek során a mondatok közötti logikai kapcsolatok világosabb megfogalmazását*” szolgálja „*kötőelemek vagy nyomatókosító szavak betoldása*”.

Nem kvantitatív vizsgálatra vállalkozik jelen tanulmány szerzője. Statisztikai szinten – egyelőre legalábbis – nem mutatható ki vagy elenyésző mivolta miatt nem volna releváns – a felesleges betoldások jelenléte, a helytelen szóválasztások, félrefordítások vagy akár grammatikai, nyelvhelyességi hibákhoz képest. A mennyiségi kimutathatósággal szemben

azonban egy nem elhanyagolható, a minőséget rontó jelenség. Hangsúlyozottan, nem félrefordítás, nem átváltási művelet eltévesztése. A marginálisnak tűnő felesleges betoldások kategóriája azért nem kicsinyelhető le, mert a fordítói alázat, megbízhatóság, maga a minőség sérülhet azáltal, ha bármilyen okból, feltételezhetően közlési vágytól, túlkompenzálási, a forrásnyelvi szöveg korrigálásának igényétől hajtva, emócióktól vezérelve a fordító a forrásnyelvi szöveg szerzőjét kvázi „felülírja”. Akár egyetlen, önkényesen betoldott kötőszó, háttérismeretből fakadó plusz közlés veszélyes lehet, előbb-utóbb hitelvesztettséget eredményezhet a fordítóval kapcsolatban. Persze, érthető törekvés, ha a fordító rést akar pótolni, mert hiányzik számára valamilyen kötőszó, érzelmi indulatszó, szakmai ismereteiből adódóan bármilyen tény említése, amely a témához tartozik. Fordítástechnikai és etikai szempontból egyaránt a szubjektív betoldások tudatos kerülésére szükséges felhívunk a hallgatóink figyelmét. Saját fordítástanári gyakorlatomban írásban, korrektúrákon keresztül történő visszajelzésekben és jelenléti oktatás során személyesen is erre a jelenségre irányítom rá a figyelmet. A gyakorló fordításokon keresztül megmutatkozik a szubjektív betoldásokra az átlagon felül „hajlamos” fordítói személyiségalkat. Ha eljut odáig a hallgató, hogy saját fordításában vagy lektorpárok esetén egymáséban észreveszi, hol került a fordításba „külső”, szubjektív, a fordítótól származó betoldás, ez már jelentős lépés abba az irányba, hogy tudatossá váljon a „fordító hangjának” kiiktatása a fordításokból. A minőséget minden síkon garantálnia kell a fordítónak, és azzal tisztában kell lennie, hogy szubjektív betoldásaival megingathatja a belé vetett bizalmat. Még akkor is, ha „dicsérő” a betoldása, mint az egyik kiválóan sikerült franciáról magyarra készített, környezetvédelmi témájú, nehéz szakszöveg diploma fordításban teszi az egyik Hallgató. Itt most a FNYi szöveg idézésétől eltekintek. ”Növényekkel telepíthetik be a várost, [ami jó megoldás] annak hűsítésére.”

Tekintettel arra, hogy nem a statisztikai, mennyiségi aspektus áll jelen dolgozat középpontjában, hanem egy, a minőséget csökkentő jelenséggel kapcsolatos problémafelvetés, a nyelvi példák és maga az „ad hoc” tipológia is ennek megfelelő lesz. Korpusz alatt tehát egy éven át általam rendszeresen korrektúrázott házi fordítások, diploma fordítások, zárthelyi és vizsgafordítások szövegeit értem, amelyekben a felesleges betoldások mint jelenség hívták fel magukra a figyelmemet. A betoldások folyamatos gyűjtése nem befejezett folyamat, a példatár bővül. Jelen dolgozat keretein messze túlmutató empirikus kutatásokat igényelhet szövegbank kiépítése, a szövegekből betoldás-változatok kiemelése, összehasonlítása, a betoldások lexikai, grammatikai, tartalomtorzító hatásfok szerinti stb. kategorizálása, az egyes altípusokba sorolható esetek számszerűsítése és az összes hibakategóriához képest arányosítása, a fordítóképzés időbeli szakaszai és a szövegek nehézségi szintje szerinti osztályozása.

Az alábbiakban idézett példák tehát mindössze egy év alatt összegyűjtött hallgatói fordításokból származnak, nem tekinthetők empirikus kutatások reprezentatív mintáinak, ezzel együtt, úgy gondolom, alkalmasak tendenciák bemutatására. A példatár kialakításának már ebben a szakaszában elmondható, hogy a fordítási stúdiumok kezdetén, a fordítástechnika keretében beadott hallgatói munkáktól kezdve a szakfordításokon át még kimeneti diploma fordításokban is fellelhetőek indokolatlan betoldások. Házi fordításokat, zárthelyiket, vizsgafordításokat, diploma fordításokat néztem végig egyéves időintervallumban, változatos témákban: döntően természetvédelmi, műszaki, társadalomtudományi témájú szövegekben. Megállapíthatóvá vált: a felesleges betoldások előfordulása nem függ sem a forrásnyelvi szöveg témájától, sem nehézségi szintjétől, sem pedig attól, hogy a tanulmányok kezdeti vagy záró szakaszában van-e egy hallgató. Megjegyzendő, hogy jó minőségű, félrefordítást nem tartalmazó fordításban előfordul szubjektív betoldás, és ugyanakkor, gyengébben sikerült fordításban nem. Itt játszhat szerepet a „láthatatlan személyiség, a szubjektív betoldások iránti „fogékonyabb” fordítói alkat, ami valószínű tudatos plusz közlésvágyat tételez fel, egyéni magyarázatra törekvést, más esetekben viszont emocionális kontroll hiányát. Minderre tekintettel gondolom úgy, hogy megköckéztatható összefüggés keresése, valószínűsítése az

indokolatlan betoldások, a fordítói személyiségi alkat, az emóciók és a szövegproduktumok közt, ami a kutatás jelen stádiumában egyes mozaikokból összerakott feltételezés szintjén jelenthető csak ki, annak alapján, hogy előfordul egy adott hallgatói fordításon belül több szubjektív betoldás, rendszeresen, diploma fordításig bezárólag, és vannak mindvégig felesleges betoldások nélküli fordítások is, a fordítástechnika kurzus kezdeti szakaszától a diploma fordítást is beleértve. Ez a tény megkérdőjelezhetlenné teszi a fordítói személyiség és a szövegproduktum közti összefüggést.

A példák alábbi tipologizálása nem tekintendő többnek, mint „képlékeny munkatipológiának”. A kurzusok során lefordított szövegekből vettem ki mondatokat, a teljes szöveg bemutatására nincsen mód. Az objektív információközvetítés szempontjából súlytalan, szubjektív, könnyen lektorálható betoldásoktól a célnyelvi olvasót tartalmilag félrevezető, torzító hozzáadásokig soroltam kategóriákba a korrektúráimból kigyűjtött példákat.

Általánosságban megjegyzem, hogy a fordító hallgatók gyakran építenek bele a szövegtestbe magyarázó, „tudálékos”, az informatív tartalom lényegét érintetlenül hagyó szófordulatokat. Felsorolások egyenrangú elemeit például összekötik az „*úgynevezett*”, az „*ez pedig azt jelenti, hogy*”, „*többek között*”, „*mégpedig*”, „*mivel arról beszélünk, hogy*” stb. szófordulatokkal. E kifejezetten szubjektivitásból fakadó többletszavak, amelyek neutrális felsorolások egymás mellé rendelt elemei közé kerülnek, alig észrevehető logikai módosulásokat vihetnek bele a fordításba, ami különösen igaz a „*többek között*” szófordulat használatára. Ez utóbbi sejtetéssel bővíti ki valamely felsorolás tagjait, többletet sugall a célnyelvi olvasónak, a valóságban létező, éppen csak a forrásnyelvi szövegből kihagyott elemek képzetét keltve. Felmerülhet az a kérdés, nem a nyelvi kompetencia hiányára vezethetők-e vissza ezek a betoldások? Éppen azért adható nemleges válasz, mert nyomatékosító, „töltelék kifejezések”, amelyek „kívülről” kerülnek bele a fordításokba, nem pedig a forrásnyelvi szöveg tartalmi félreértelmezései. Például, ha a „*többek között*” kifejezést egy felsorolásban szerepelteti a fordító, holott az nincs a forrásnyelvi szövegben, akkor a célnyelvi olvasó számára relativizálja az információt, indokolatlan betoldással többlet „sejtet.” Turisztikai szövegben több kiállítási tárgyat sugall, holott csak a forrásnyelviben felsoroltak várják a látogatót: „*A varázslatos élményhez nemcsak a [...] tengerillat járul hozzá, hanem a látogatók számára létrehozott mini kiállítás is, ahol ~~többek között~~ szélkakasokat, zászlókat, szélmérőket is láthatunk.*” (A zöld áthúzás itt tanári javítást jelöl.)

Az áttekinthetőség érdekében az egyes kategóriákat bemutató példákat táblázatba foglaltam. A kategória elnevezését feltüntettem a táblázat fölött. Bal oszlopban dőlt betűvel a forrásnyelvi mondat áll (a), jobb oszlopban egy optimális javaslat, ezt követően alatta, külön sorban a hallgatói fordítás (aa) betűjellel helyezkedik el. Két hallgatói fordítás esetében a második (ab) jelzéssel szerepel. Szögletes zárójelben, pirossal kiemelve a betoldások, a táblázat alatt pedig a kommentárom.

Az indokolatlan betoldásokat hat kategóriába soroltam:

- 1) „Ártalmatlan”, érzelmi töltésű betoldás
- 2) Ártalmatlannak tűnő, mégis tartalmi módosulást előidéző betoldás
- 3) Önkényes, fordítói következtetés „beszüremlése”
- 4) Logikus fordítói következtetés szubjektív „beszüremlése”
- 5) „Veszélyes” szubjektív betoldások
- 6) Kikívánkozó háttértudás

1) „Ártalmatlan”, érzelmi töltésű betoldások

5. táblázat. „Ártalmatlan”, érzelmi töltésű betoldások – 1. példa

a) <i>La région du Kanto, plus au sud, qui comprend la mégapole de Tokyo et représente 40 % du PIB, a été touchée aussi, de façon spectaculaire</i>	(Látványosan érintette (a földrengés) a GDP 40 %-át előállító, délebbre fekvő Kanto régiót is, amely magában foglalja Tokió megapoliszt.)
aa) A jóval délebbre fekvő Kanto régió, amely magába foglalja Tokiót, a GDP 40%-át kitermelő megapoliszt, szintén érintett, [még hozzá] egyedülálló módon.	
ab) [Emellett] a katasztrófa a délebbre található, Tokió megapoliszt is magába foglaló Kanto régióban – ahol a GDP 40 %-t állítják elő –, szintén jelentős károkat okozott.	

Az aa) és ab) fordításban nincsen információ torzulás az indokolatlan betoldás révén. A táblázatban szereplő első fordításban a forrásnyelvi, objektív tényközlés egyenlő súlyú elemei közül az egyiket szubjektív érzelmi megnyilvánulással nyomatékosítja a fordító: „még”hozzá”. A második fordító pedig felsorolás jelleget adó szót (*Emellett*) csúsztat a célnyelvi szövegbe. Például, a fenti táblázatban található, francia FNYi mondathoz hallgatói csoport szintjén tartozó hét CNYi változatból az itt idézett két példában találunk feleslegesen betoldott elemet.

6. táblázat. „Ártalmatlan”, érzelmi töltésű betoldások – 2. példa

a) [...] <i>trois jours après le séisme, le Japon, qui compte ses morts et craint une catastrophe nucléaire, voit aussi son économie paralysée.</i>	(Három nappal a földrengés után, a halottait számláló és nukleáris katasztrófától tartó Japánban a gazdaság is lebévult.)
aa) [...] három nappal a földrengés után [nem elég] Japánnak, hogy a halottait számlálja és nukleáris katasztrófától tart, [még] iparának bénultságával [is] szembesülnie kell.	

A fordító egy mondaton belül együttérzést, sajnálatot visz bele a forrásnyelvi tartalomba, majd tényszerű közlést nyomatékosító kötőszó betoldásával, szubjektív kiemeléssel színezi.

2) Ártalmatlannak tűnő, mégis, tartalmi módosulást előidéző betoldások

7. táblázat. Ártalmatlannak tűnő, mégis, tartalmi módosulást előidéző betoldások – 1. példa

a) [...] <i>la Maison du vent constitue aujourd’hui un centre touristique incontournable dans la région. Ouverte à tous, scolaires et familles.</i>	(A Szél Háza manapság megkerülhetetlen turisztikai központ a régióban. Nyitva áll mindenkinek, iskolások és családok számára egyaránt.)
aa) A Szél háza (Maison du vent) napjainkban kihagyhatatlan látóval, nyitva áll mindenki előtt, [főképp] iskolások és családok számára.	

A fordító a forrásnyelvi szöveg semleges felsorolását „saját fontossági rangsor” szubjektív belegendolásával közvetíti. Egyetlen határozószó beiktatása révén az eredeti információhoz képest potenciális látogatói kör számára érzelmi többletet sugall, másokat viszont „eltántoríthat.”

8. táblázat. Ártalmatlannak tűnő, mégis, tartalmi módosulást előidéző betoldások – 2. példa

a) <i>La consommation de biens fabriqués a pour sa part connu un ralentissement, ne progressant que de 0,3% après une hausse de 1% en juillet.</i>	(A késztermékek fogyasztása lelassult, a júliusi 1%-os emelkedés után csak 0,3%-al növekedett.)
aa) A késztermékek piacán [is] visszaesés volt megfigyelhető, [itt] a júliusi 1%-os növekedés után csak 0,3%-ot nőtt a fogyasztás.	

Az „is” kötőszó beemelése az információba látszólag apró, jelentéktelen betoldás, mégis, elbizonytalaníthatja a célnyelvi olvasót, aki viszonylagosan értelmezheti a közlést,

holott a forrásnyelvi szöveg kijelentése erre nem ad felhatalmazást a fordítónak. Tovább fokozza a módosítást az „itt” helyhatározó szó beszúrása, pedig az idézett francia mondat megfelelő magyar szórenddel való fordítása ekvivalens célnyelvi közlést eredményezett volna.

3) Önkényes fordítói következtetés „beszüremlése”

A fordító elválaszthatatlanul a fordítandó szöveg kritikusaként is válik. A fordítás folyamatában szembesül a forrásnyelvi szöveg sokszor alacsony minőségű nyelvi, stílusbeli színvonalával, ami közvetve és közvetlenül is a forrásnyelvi szöveg fordításakor annak „anyanyelvi lektorává” teszi. Természetesen, a célszöveg koherenciája, regisztere meg is követeli a nyelvi igényességet. Azt a határt célszerű tudatosan alakítani, amely még toleráns a forrásnyelvi szöveg tartalma iránt, de ahhoz nem tesz hozzá többletet. A fordító mint közvetítő ugyanis nem lépheti túl a szöveg tartalmát.

9. Táblázat. Önkényes fordítói következtetés „beszüremlése” – 1. példa

a) <i>Nous pourrions utiliser l'énorme quantité d'énergie solaire reçue par la Lune, qui n'est jamais bloquée par des nuages.</i>	(Fel tudnánk használni a Holdat érő, hatalmas mennyiségű napenergiát. [A Holdat] sohasem takarják el felhők.)
aa) Fel tudnánk használni azt a hatalmas mennyiségű napenergiát, amely a Holdat éri, amely [így] soha nincs felhőkkel eltakarva.	

10. Táblázat. Önkényes fordítói következtetés „beszüremlése” – 2. példa

a) [...] <i>en cas de pépin, l'aide ne prendrait pas des mois ou des années à venir. Nous pourrions mettre au point les technologies et [...].</i>	(Probléma esetén nem tartana hónapokig vagy évekig a segítség megérkezése. Kidolgozhatnánk az új technológiákat, és [...])
aa) (...) baj esetén ne kelljen hónapokat ... várni a segítségre. [Így] könnyebben kidolgozhatnánk a technológiákat, [...]	

A fenti két mondatban a szubjektív betoldások közül az egyik „legveszélyesebb” jelenik meg, az „így” magyarázó, következtetésre utaló kötőszó beírása. Azáltal, hogy a fordító kényszert érez az „így” beiktatására, önkényesen két, objektív tényközlést ok-oksági összefüggésbe állít, amivel megtévesztőleg hat a célnyelvi olvasóra.

4) Logikus fordítói következtetés(ek) szubjektív „beszüremlése”

A fordítói „bőbeszédűség” egyik tipikus esete, amikor a fordító a saját meglátását, következtetését forrásnyelvi információként beemeli a fordításba, és ennek a kikívánczoló következtetésnek a szövegbe történő beleszövése által többletinformáció keletkezik.

11. táblázat. Logikus fordítói következtetések szubjektív „beszüremlése” – 1. példa

a) [...] <i>les autorités ont mis en garde les habitants de la région contre le risque d'effondrements de maisons et de glissements de terrain, [...]</i>	(A hatóságok figyelmeztették a régió lakosait a házak összeomlásának és földcsuszamlások veszélyére.)
aa) [...] a hatóságok felhívták a régió lakóinak figyelmét [a várható következményekre], épületek összeomlásának és földcsuszamlásoknak a kockázatára	

12. táblázat. Logikus fordítói következtetések szubjektív „beszüremlése” – 2. példa

a) <i>Le départ de la station spatiale serait calculé de façon à [...]</i>	(Az űrállomásról leválást oly módon számítanák ki, hogy ...)
aa) Az űrállomásról való leválás [pillanata] úgy lenne kalkulálva, [...]	

Az a) példában saját megállapítással, a b) példában *ad hoc* lexikai betoldással él a fordító. Ez utóbbival voltaképpen úgy pontosít és ad hozzá a forrásnyelvihez, hogy a szakszövegi részletinformációt paradox módon, szótöbblettel szűkíti. A fordítói alázat sérül, ha a fordítói „én” hangja oly mértékben felerősödik, hogy a közlési vágy felülkerekedik a szöveg(részlet) objektív tartalmán és „elnyomja” ezáltal a szöveg szerzőjét, az objektív információ torzul általa.

5) „Veszélyes szubjektív betoldások”

13. táblázat. „Veszélyes szubjektív betoldások” – 1. példa

a) [...] <i>mais l'institut américain souligne que de nombreuses observations sur le terrain ne sont toujours pas indisponibles.</i> [...]	<i>de számos helyszíni megfigyelés még mindig nem elérhető, ami miatt</i>
aa) Az amerikai intézet [...] hangsúlyozza, hogy a [<i>nehezen megközelíthető katasztrófa sújtotta</i>] területek felmérése még várat magára, [...]	

A kontextusból adódó és egyben a kontextusba simuló, de csak a fordító által elképzelt és logikusnak tartott, a forrásnyelvi szövegben nem szereplő plusz információ belevetítése a szövegbe olyan, önkényesnek mondható eljárás, amely a forrásnyelvi információt a célnyelvi olvasó félreinformálásával, torzítva egészíti ki. Amikor a fordító a szubjektív betoldás által saját meglátását forrásnyelvi információként tünteti fel és emeli be a fordításba, nem tartja meg a távolságot a fordítandó szöveg és a saját hiányérzete, mondandója között. Amennyiben a fordítás szolgáltatás, akkor ezáltal a szolgáltatást nyújtó személy „beleszól” az eredeti produktumba, megmásítva közvetíti azt.

14. táblázat. „Veszélyes szubjektív betoldások” – 2. példa

b) [...] <i>les autorités ont mis en garde les habitants de la région contre le risque d'effondrements de maisons et de glissements de terrain, des pluies étant de plus attendues</i> [...]	<i>(A hatóságok figyelmeztették a régió lakosait a házak összedőlésének és a földcsuszamlásoknak a veszélyére, mivel ráadásul esőzések várhatóak. [...])</i>
aa) A hatóságok figyelmeztették a régió lakosait a házak összedőlésének és a földcsuszamlásoknak a veszélyére, [<i>nagyon várva már</i>] az esőzéseket .	

A fenti mondatban a fordító a kontextushoz ráadásul nem illő pozitív érzelmi kivetítődés ellentétes értelmet közvetít az érzelmi betoldással, amely itt nyelvtani szerkezet félrefordításával párosul.

6) Kikívánkozó háttértudás

Az indokolatlan betoldások egy része a fordító kulturális háttérismereteiből adódik. Ilyen esetben „kikívánkozik” az ismeret közlése. Ritkán fordul elő ez a fajta célnyelvi kiegészítés, amely informatív szempontból lehet „ártalmatlan”, veszélytelen ornamentika, és tulajdonképpen ökonomikussá teszi az olvasást, „megspórolja” a kevésbé művelt olvasó tájékozódásra szánt idejét. Az alábbi mondat, a Szajna áradásáról szóló szövegben erre példa:

15. táblázat. Kikívánkozó háttértudás – 1. példa

a) <i>Un premier exercice de ce type, baptisé Sequana, [.....] avait été réalisé en mars.</i>	(Az első, ilyen gyakorlatot, amelyet Sequanáról neveztek el, márciusban már végrehajtották.)
aa) [...] nagy árhullámot szimuláló gyakorlatot hajtanak végre [...] Az első ilyen típusú gyakorlatot, melyet [<i>a Szajna folyó gall istennőjéről</i>] Sequana-nak neveztek el, [...]	

A fordító kulturális háttérismeretének a szövegbe történő beemelése helyett fordítástechnikai megoldásként ilyen esetben azt tanácsoljuk a hallgatóknak, hogy alkalmazzanak fordítói megjegyzést lábjegyzetben. A kikíváncozó háttértudás azonban a szűkítő információ „veszélyét” is magában hordozhatja, mint az alábbi példa mutatja.

16. táblázat. Kikíváncozó háttértudás – 2. példa

a) <i>Ce tremblement de terre, de magnitude 5,3 selon l'institut américain USGS, s'est produit à une profondeur de 15,4 kilomètres.</i>	(Ez az 5,3 erősségű földrengés az amerikai USGS intézet szerint 1,5 mélységben zajlott)
aa) Az amerikai USGS intézet (az Egyesült Államok Geológiai Szolgálat) szerint ez a [Richter skála szerinti] 5,3-as erősségű földrengés 15,4 kilométer mélységben keletkezett.	

A megbízható fordítói ismeretről tanúskodó „Richter skála” itt mégis indokolatlan hozzáadás a szöveghez. A szeizmológus szakember ugyan azonnal rávágja, hogy az amerikai USGS a Richter-skála szerint adja meg a földrengés erősségét, de nem lenne jó, ha a fordítói hozzáfűzés révén a célnyelvi olvasó pl. japán földrengés esetén is a Richter-skálára asszociálna, hiszen, a japánok saját szeizmikus skálát alkalmaznak.

Konklúzió

A hallgatói kommentárokból a fordítási folyamattal kapcsolatban a fordítói dilemmák, nehézségek említésekor, a döntéshozatalok konkrét levezetéseinek, a lexikai választások indokolásakor sohasem említik problémaként a hallgatók, miért döntöttek egy-egy betoldás szükségessége mellett! Ez arra utal, hogy a felesleges betoldásokon átsiklanak, vagy pedig magától értetődőnek tartják, hogy háttérismeretükből ők maguk kiegészítsék a forrásnyelvi szöveget. Más előjellel, de mindkét eset a fordítói szubjektivitásból vezethető le: az egyik intuitív, spontán jövő emocionális megnyilvánulás, a másik jogosnak vélt tudatos megfontolás. Azzal együtt, hogy nem átváltási műveletet rontott el a fordító és nem súlyos félrefordítást követett el, fordítása minősége, hitelessége csorbát szenved. A szubjektív eredetű betoldások tudatos kerülésére nem érdektelen felhívni hallgatóink figyelmét. Felmerülhet a kérdés, vajon a többi idegen nyelvről magyarra fordításokban előfordulnak-e hasonló tendenciák vagy inkább különbségek adódnak az indokolatlan betoldások tekintetében az egyes nyelvpárok vonatkozásában?

Hallgatóim fordításaiból és kommentárjaiból leszűrt tapasztalataim „átmeneti” saját definícióban fogalmazódtak meg: „A nem ekvivalenciát teremtő, indokolatlan, szubjektív betoldások így vagy úgy, a fordítói személyiségre, emóciókra visszavezethető szövegi lenyomatok a fordításokban.”

Hivatkozások

- Bayani, Z. (2016): The Effect of Emotional Intelligence on the Quality of Translation. *International Journal of Modern Language Teaching and Learning*. 1/2. 29-35
www.ijmrtl.com
- Coban, F. (2019): The Relationship between Professional Translators' Emotional Intelligence and their Translator Satisfaction. *International Journal of Comparative Literature and Translation Studies*, Vol.7. 50-64. DOI: <https://doi.org/10.7575/aiac.ijclts.v.7n.3p.50>
- Einhorn, Á. (2019): Fejlesztő értékelés a felsőoktatásban – módszertani mozaik. *Modern Nyelvoktatás*. 25/3-4. 175-190
- Gumul, E. (2017): *Explicitation in Simultaneous Interpreting. A Study into Explicitating Behaviour of Trainee Interpreters-fragments*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: Katowice

- Hubscher-Davidson, S.(2014): Emotional Intelligence and Translation Studies.: A New Bridge. *Meta* 58/2. 324-346. DOI: <https://doi.org/10.7202/1024177ar>
- Hubscher-Davidson, S (2020).: *Translation and Emotion. (A Psychological Perspective)*, Routledge
- Hubscher-Davidson, S. – Lehr, C. (2021).: Improving the Emotional Intelligence of Translators (A Roadmap for an Experimental Training Intervention), *Palgrave Studies in Translating and Interpreting*, Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-88860-2>
- Klaudy, K. (1999): Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány*. I.évf. 2. 5-22
- Muzaferovic, I. (2013) *Die Rolle von Emotionen im Übersetzungsprozess*. Masterarbeit. Univ.-Prof. Dr. phil. habil. Hanna Risku Graz 2013 vezetésével
- Pergnier, M. (1980): *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*. Honoré Champion: Paris
- Pirouznik, M. (2014): *Personality traits and personification in translators' performances. Report on pilot study*. Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili, Spain
http://www.intercultural.urv.cat/media/upload/domain_3_7/arxiu/TP5/07-Pirouznik.pdf
- Politis, M. (2007): L'apport de la psychologie cognitive à la didactique de la traduction. *Meta : journal des traducteurs/ Translator's Journal*. 52/1. 156-163. DOI: <https://doi.org/10.7202/014730ar>
- Ramos, F. P. (2020): Facing Translation Errors at International Organizations: What corrigenda reveal about correction Processes and their Implications for Translation Quality. *Comparative Legilinguistics, International Journal for Legal Communication*. 41/2020. 98-133. DOI: <https://doi.org/10.14746/cl.2020.41.5>
- Reiss, K. (2004): Type, kind and individuality of text: decision making in translation. In: Venuti, L. (ed.) : *The translation studies readers*. Routledge: London
- Yuehong, W. (2016): An Analysis on the Emotion in the Field of Translator's Subjectivity. *Proceedings of the 2016 International Conference on Education, E-learning and Management Technology. (EEMT 2016)*. 429-433 Atlantis Press: Xi'an